
EL CATALÀ EN L'EDICIÓ VALENCIANA DE LES *REGULAE* DE MASPARRAUTHA (1498)

THE CATALAN LANGUAGE IN THE VALENCIAN EDITION OF THE *REGULAE* OF MASPARRAUTHA (1498)

JAVIER GIRALT LATORRE
Universitat de Saragossa
jgiralt@unizar.es

Resum: Durant l'edat mitjana, a Espanya —de la mateixa manera que a altres regions d'Europa— existí per als principiants en l'estudi de la llengua llatina una ensenyança en romanç que incorporà glosses i explicacions en llengua vulgar dins els textos llatins. En són un mostra les anomenades *grammaticae proverbianti*, que es caracteritzen per l'ús del *proverbium* o frase en llengua vulgar que ajuda a entendre millor l'estructura llatina. Aquest és el cas de les *Regulae* d'Esteban de Masparrautha, impreses el 1492 a Pamplona, amb exemples en navarroaragonès, i el 1498 a València, amb exemples en català. Recentment, Emma Falque (2011) ha publicat una edició de l'incunable de Pamplona, en la qual ha inclòs un apèndix que recull també els *proverbia* en català.

En aquest treball, a través de l'anàlisi lingüística dels susdits exemples, determinarem quins trets estan marcats diatòpicament per ser característics del català occidental —o fins i tot més específics de l'àrea meridional— i quins altres no tenen cap connotació diatòpica per ser generals en els textos medievals independentment de la seva procedència, dels quals alguns encara perviuen en certs subdialectes i d'altres han desaparegut.

Paraules clau: llengua catalana, història de la llengua, dialectologia, valencià, aragonès.

Abstract: During the Middle Ages, Latin was taught for beginners in the Romance language in Spain, as well as in other European regions. A number of explanations in the vernacular were incorporated into Latin texts. An example of this tradition is the so-called *grammaticae proverbianti*. They are characterized by a *proverbium* or sentence in the vernacular, which helps to understand the Latin structure better. This is the case of the *Regulae* by Esteban de Masparrautha, printed in 1492 in Pamplona, with examples in Navarrese-Aragonese, as well as in 1498 in Valencia, with examples in Catalan. Emma Falque (2011) has recently published an edition of the incunabulum of Pamplona, which includes an appendix showing the *proverbia* in Catalan.

In this paper, the characteristic dialectal features of Western Catalan — more specifically, from the Southern area — will be determined by linguistic analysis of the abovementioned examples. Features that do not have any dialectal connotation, as they were generally common in medieval texts regardless of their origin, will be also discussed. Some of these latter features still show in certain subdialects, while others have disappeared.

Key words: Catalan language, history of language, dialectology, Valencian, Aragonese.

JAVIER GIRALT LATORRE

EL CATALÀ EN L'EDICIÓ VALENCIANA DE LES *REGULAE* DE MASPARRAUTHA (1498)

1. INTRODUCCIÓ

Com posa de manifest Ridruejo (1977: 79), durant l'edat mitjana, a Espanya —de la mateixa manera que a altres regions d'Europa— existí, al marge de l'ensenyament del llatí, oficial a les universitats, una altra ensenyança en romanç per als principiants en l'estudi de la llengua llatina, així com freqüents glosses i explicacions en llengua vulgar dels textos llatins. Ja en el Renaixement, l'apogeu dels estudis clàssics a Espanya es reflecteix en l'aparició de gramàtiques llatines (per exemple, Pastrana, Nebrija, Gutiérrez de Cerezo o Sisó), l'edició de les quals coincideix amb un moment d'estimació de les llengües vulgars. Com a conseqüència d'això, hom no dubta a oficialitzar aquest ensenyament elemental en romanç mitjançant traduccions de paradigmes i àdhuc —en el cas de Nebrija— de la versió completa de la gramàtica llatina. Aquestes traduccions tenen una clara funció instrumental: facilitar l'aprenentatge del llatí i la comprensió de la seva gramàtica. Aquesta pràctica, que fou freqüent entre els gramàtics francesos i italians, també quallà a la península Ibèrica, sobretot a Catalunya i Aragó (Calvo 1992: 250).

Dins aquest grup d'obres, s'hi troben les anomenades *grammaticae proverbianti*, que pertanyen a un tipus d'obres destinades a l'ensenyament del llatí, que es distingeixen —a banda de distribuir d'una manera semblant i d'incloure llistes paradigmàtiques de verbs amb llurs correspondències en romanç— per l'ús del *proverbium*, frase en

llengua vulgar a manera d'exemple que dona nom a aquests textos (Falque, Líbano & Pascual 2003-2004: 950).¹

Una preciosa mostra d'aquest tipus de gramàtiques és la d'Esteban de Masparrautha, recentment editada per Emma Falque (2011) amb un estudi preliminar de l'autora mateixa en col·laboració amb Ángeles Líbano i José Antonio Pascual, i un apèndix en el qual s'ofereixen els exemples llatins traduïts al navarroaragonès, segons l'edició de Pamplona de 1492, i al català, segons l'edició de València de 1498. L'origen d'Esteban de Masparrautha sembla ser navarrès, almenys si es pren en consideració el seu cognom; però, dels *proverbia* emprats hom dedueix la seva incardinació a Aragó, més que no pas a Navarra, almenys si fem cas a les referències explícites als aragonesos i a localitats d'aquella regió (Saragossa, Daroca, Calataiud i Paternoy a Osca). També s'hi esmenten altres territoris propers com València, cosa que fa pensar en algun viatge o una certa relació amb aquesta ciutat, i això explicaria que la segona edició d'aquesta gramàtica hi eixís a la llum el 1498 (Falque 2011: 12-13).

Afirma Falque (2006: 473; 2011: 31) que Masparrautha no escriví la seva gramàtica partint del no-res, sinó que sorgí de la llarga tradició gramatical ja comentada, que arribà fins a la primera etapa del Renaixement. Masparrautha deixà a finals del segle xv amb la seva gramàtica un testimoni de com s'ensenyava el llatí i quins eren els aspectes que semblaven llavors imprescindibles. Pertany al grup dels textos per a ensenyar llatí bàsicament a escolars, llengua que necessitaven aprendre, encara que en tinguessin unes nocions prèvies. A més, sembla que el text gramatical tingué un cert èxit en aquell moment, com ho demostra el fet que a l'edició publicada el 1492 a Pamplona seguís poc després la de València.²

Atès que en l'edició valenciana tots els *proverbia* de la gramàtica i totes les llistes de verbs romànics que acompanyen els llatins estan redactats en català, ens proposem en aquest treball³ analitzar la llengua que ha restat reflectida en els exemples del susdit incunable, segons apareixen recollits en l'apèndix que incorpora Falque (2011:

1. En relació amb les *grammaticae proverbiandi* que ofereixen els seus exemples traduïts al català, veg. Colón & Soberanas (1986: 23-36).

2. L'únic exemplar d'aquesta edició es conserva a la Huntington Library de San Marino (Califòrnia). Sobre la informació existent quant a aquests dos incunables, veg. Falque (2011: 32-33).

3. Aquesta contribució s'insereix dins la recerca desenvolupada pel grup d'investigació emergent FILAR (Filologia Aragonesa), reconegut pel Govern d'Aragó (ref. H56). D'altra banda, vull regreïar al Dr. Juan Antonio Frago el suggeriment de dur a terme aquest treball.

213-278) en la seva edició del de Pamplona. A través de l'anàlisi dels aspectes lingüístics més interessants,⁴ determinarem quins trets estan marcats diatòpicament per ser característics del català occidental —o fins i tot més específics de l'àrea meridional— i quins altres no tenen cap connotació diatòpica per ser generals en els textos medievals independentment de la seva procedència, dels quals alguns encara perviuen en certs subdialectes i d'altres han desaparegut.

2. TRETOS FONÈTICS I FONOLÒGICS

2.1 VOCALISME

2.1.1 Com succeeix en català antic i actualment en el dialecte occidental (i fins i tot en algunes àrees del Rosselló), es manté la A tònica del llatí vulgar en el verb *iaure* (140) < ll. JACĒRE, documentat a les primeres dècades del segle XIV (*DECat* IV, 887). Pel que fa a *nàixer* (216) < ll. NASCĒRE, el manteniment de la /a/ cal explicar-lo també com a resultat etimològic (*DECat* V, 905b, n. 1 i 2; Moll 1952: 83). Aquesta variant apareix ja en els *Costums de Tortosa* i en textos procedents de València, i avui roman a gairebé tota l'àrea del català occidental (*DECat* V, 901b).

2.1.2 En els exemples de les *Regulae*, la distinció entre /a/ i /e/ àtones és general i les confusions o alternances que es produeixen són conseqüència de distints fenòmens d'inducció.

El canvi *e > a* s'origina per assimilació en diverses paraules. Aquest és el cas del verb *arrancar* (070), emprat en lloc del comú *arrencar*. És molt probable que l'ús en textos antics d'aquesta variant respongui ja a una preferència pel vocalisme /a/ en terres nord-occidentals i valencianes, tot i que també és cert que no hi era gens desconeguda la solució amb /e/ (*DECat* I, 419b). Un altre exemple és el substantiu *canalobre* (*lo canalobre es bon velador* 021), utilitzat en comptes de *canelobre* < ll. vg. *CANDELŪBRUM, variant que es documenta per primera vegada en les *Vides de sants rosselloneses* del segle XIII, encara que posteriorment s'atesta amb més freqüència en

4. Al costat de cada exemple s'indica el número que li correspon en l'apèndix de l'edició de Falque (2011: 213-276).

textos de procedència occidental i valenciana (*DECat* II, 470b); avui es testimonia essencialment en zones del País Valencià (*DCVB*, s. v.). També s'explica per assimilació el resultat *malahyr* (II6), *yo malahire a tu* (II9), present en català antic, però limitat avui al valencià (*DCVB*, s. v. *maleir*). Així mateix, s'observa aquest fenomen en el topònim *Barçalona* (*yo so anat a Roma, he passat per Barçalona hy trobe los ladres en Perpinyan bones ciutats* 320) i en el substantiu *traballador* (*Pere treballador fortment corre* 363),⁵ resultat atestat ocasionalment en català medieval i conservat en alguns punts fronterers de l'àrea occidental, com el Maestrat, de la mateixa manera que en alguns parlars aragonesos, com el benasquès (*DECat* VIII, 735b; *DCVB*, s. v. *traballar*).

Un altre mot en què es produeix modificació vocàlica és *maravella* (*Pere enujar se de tu no es maravella* 244), que ha d'explicar-se a partir de la forma dissimilada *meravella* < ll. MĪRĀBĪLĪA: en aquest cas, la vocal de la síl·laba inicial s'obre en /a/ per influència de la vibrant contigua, com en castellà i portuguès (*DECat* v, 701a). Es documenta a partir del segle XIII, i és d'ús predominant en els antics autors valencians i occidentals, mentre que *meravella* abunda en els textos de fonètica oriental; actualment, *maravella* està generalitzat en tot l'àmbit occidental (*DECat* v, 702b), malgrat no ser acceptat per la normativa (cf. *DIEC*).

D'altra banda, en el substantiu *febra* (*les sanchs son males ad augmentar la febra* 349), procedent del ll. FĒBRIS, el canvi de terminació *e* > *a* obeeix a la influència del gènere femení del terme. Es troba ja en documentació de començaments del segle XIV i és general en els textos valencians des del segle XV. Actualment està prou estesa pels subdialectes occidentals, especialment per tot el domini del valencià, i arriba fins i tot a la comarca terolenc del Matarranya i a la lleidatana de les Garrigues (*DECat* III, 921b; *DCVB*, s. v. *febre*).

En l'adverbi *devant* (*yo so devant lo mestre* 012),⁶ usat en lloc de *davant* < *DE + AB ANTE, i en el verb *devallar* (140), derivat de *devall* (< *davall* < *DE + AD VALLEM), s'hi atesta el canvi *a* > *e* per dissimilació. Malgrat que les formes amb *de-* són molt freqüents en els textos medievals, avui es mantenen bàsicament a l'àrea occidental del català (*DECat* I, 324b; IX, 33b-34a).

5. Cf. l'exemple corresponent a l'edició de Pamplona, en el qual es constata el mateix fenomen vocàlic: *Pedro traballador fuertement corre* (363).

6. *Davant* apareix igualment en l'exemple navarroaragonès: *yo so davant del maestro* (012).

2.1.3 Hi ha paraules en què apareix *e* en comptes de *i* per causes varies. Per exemple, el participi *detengut* (180), derivat del ll. *TENŪTU, ha conservat la vocal etimològica, com és natural en la llengua medieval; avui conviu amb *detingut* en la major part dels dialectes (DCVB, s. v. *tenir*). També s'observa aquest canvi de vocal en l'adjectiu *resible*, variant dissimilada de *risible*, documentada en textos de Llull (DCVB, s. v. *risible*): *Pere es mes resible de Iohan* (354). Un altre cas és el d'*enrequir* (062), per dissimilació d'*enriquir*, molt generalitzat en els manuscrits antics (DECat VII, 320a). Podem afegir-hi l'infinitiu *entrestir* (211), *lo mal fill entresteix son pare* (213), *del mal fill sentresteix son pare* (213), forma dissimilada d'ús estès fins que modernament fou restituïda la /i/ en *entristir* (DECat VIII, 848b).

D'altra banda, trobem substitució de *e* per *i* en el participi *ligida* (*la liço es ligida* 048) i l'adjectiu *ligidor* (385), que ens remeten a la forma verbal *lligir* (cat. comú *llegir*), testimoniada ja en el període arcaic de la llengua i conservada popularment en quasi tots els dialectes (DECat V, 130a). Quant a *ymlir* (113), sembla que es manté la vocal inicial per llatanisme, prenent el vocalisme del ll. ĪMLĒRE (DECat VI, 65a-b), a pesar d'existir en algunes zones de l'àrea occidental la solució regular *emplir* en lloc de la comuna *omplir* (DECat VI, 63a-b); cf. *implir* (113) en l'exemple navarroaragonès.

2.2 CONSONANTISME

S'atesten certs resultats consonàntics que responen, en general, a un estadi antic de la llengua catalana, conservats alguns posteriorment en el seu nivell més col·loquial. Així, des d'un punt de vista grafemàtic, observem que en el substantiu *dupte* (*Sancho ama la scientia hil dupte* 094) es produeix ensordiment gràfic de la consonant bilabial per tal de reflectir-ne l'articulació sorda (cf. cat. normatiu *dubte*).

Com a variant antiga de *dona* apareix un exemple de *domna* < ll. vg. DŌMNA (*yo puch a la domna* 024), segurament amb el sentit de 'senyora, dama', forma no desconeguda en català medieval, ja que és present en la poesia trobadoresca de Cerverí de Girona i en altres textos de procedència oriental (DECat III, 176b-177a).

Així mateix, volem remarcar la utilització de la forma arcaica *cors* < ll. CŌRPUS, general en el català escrit durant tot el segle XIII i bona part del segle XIV, encara que hi ha testimonis que en aquesta època ja era *cos* la forma de la llengua parlada per reducció del grup consonàntic en posició final (DECat II, 981a): *yo so amat lo cors*

(090), *Pere lo cors, la cama, lo genoll blanch, la cama, hil peu, hil dit, la unglà corre* (107), *lo cors, la cama, hyl dit, la unglà corre* (108). A més, hi ha dissimilació eliminatòria de líquides en els verbs *pendre* (049, 070, 288) i *apendre* (070), corrent en català antic i molt general en els dialectes actuals (*DECat* VI, 412b).

En altres mots s'ha produït síncope consonàntica, com en el substantiu *sgleya* (*lo mestre es prope de la sgleya* 011, *per oyr lo sermó venim a la sgleya* 273), que conviu, però, en les *Regulae* amb *sglesia* (141, 317) < ll. ECCLESĪA. Aquesta forma, recollida ja en textos del segle XIII, és el resultat d'una evolució fonètica popular⁷ i, com d'altres (v. gr. *eglesia*, *esgleya*), restà relegada a l'ús dialectal després de la restitució d'*esglesia* per reacció eclesiàstica (*DECat* III, 586b-587a). Altres exemples de síncope són *preycar*⁸ < ll. PRAEDĪCARE (*lo bachiller per preycar la materia moral va a la parroquia de la Magdalena* 283) i el seu derivat *prehicador* (*del prehicador pertanyer fer sancta vida, es exemple al poble* 250), solució estesa en la llengua escrita fins a l'acabament del segle XV (*DECat* III, 39b-40a).

Per afèresi sil·làbica sembla sorgir el substantiu *forç* < *esforç* (*lo mercader es mes rich quel cavaller x marches per son forç* 300, *Pau es molt mes rich de or dels homens, x marches per son fforç* 307), del qual no hi ha constància en altres documents ni apareix recollit en els principals diccionaris del català. Tal vegada aquesta reducció és provocada per la utilització pronominal del verb *forçar* < ll. *FÖRTĪARE amb el significat d'«esforçar-se», tant en català com en castellà antics (*DCVB*, s. v. *forçar*; *DRAE*, s. v. *forzar*), o fins i tot per altres mots de la mateixa família lèxica, com seria el cas de *fort*, *força*, etc., no prefixats.

També cal fer esment del resultat consonàntic de *mentira* (*Gabriel Cathala tostemps sab la mentira sens treball de pensa* 171), derivat de *mentir* comú amb el castellà i el portuguès (enfront del català *mentida*) amb una modificació del sufix d'origen incert (cf. *DCECH* IV, 42b-43b). Actualment s'aplega a l'Aragó catalanoparlant, a les terres de l'Ebre i en una zona del sud del País Valencià, encara que antigament hom vacil·là a València, tal com queda demostrat, per exemple, en els textos de sant Vicent Ferrer, on es troba tant l'una com l'altra (*DECat* V, 587a-b; *DCECH* IV, 42b).

7. El castellà medieval conegué *igleja* i *igleia* (*DCECH*, III, 438a; *CORDE*).

8. Aquesta forma i els seus derivats es documenten en alguns textos de procedència aragonesa (*CORDE*).

Quant a *merenar* (127) i el seu participi (*o presechs, sereu merenats del lavrador* 138), hem de dir que es tracta d'una solució desconeguda en català (o, almenys, així es dedueix de la bibliografia consultada), utilitzada en lloc de la genuïna *berenar* < ll. MERENDARE (DECat I, 768b). Com pot observar-se, en les formes documentades es conserva la consonant nasal inicial etimològica, sense que es produeixi la dissimilació que caracteritza el resultat català. En el cas que no sigui una errata en l'edició valenciana de les *Regulae*, haurem de considerar que el canvi consonàntic està induït per l'influx de l'etimologia llatina o fins i tot del castellà.

3. TRETOS MORFOSINTÀCTICS

3.1 SUBSTANTIUS I ADJECTIUS

Els mots *hòmens* < ll. HŌMĪNES i *àsens* < ll. ASĪNOS conserven els descendents dels plurals proparoxítons llatins, d'ús bastant general en la documentació antiga, però restringits actualment al català nord-occidental (excepte en *ribagorçà*), valencià, alguerès i eivissenc (Veny 1991: 132-133; Recasens 1991: 260): *Deu corregeix iust los homens tacanyans* (042), *aquestos homens son çaragonçans de hon son aquestes dones* (297), *Aristotiles mes agut dels homens en natura es honrat dels philosophs* (299), *Pere es molt mes fort dels homens* (306), *Pau es molt mes rich de or dels homens, x marchs per son fforç* (307), *Pere es molt mes fort dels altres homens* (308), *los asens o Pere corre* (312), *Pere es molt mes fort dels asens* (357). Així i tot, la forma *homes* ix en algun exemple: *o homes, siau apellats* (006), *Pere es homes* (016), *los homes corren la hu al pont e laltre a la Font* (105).

Podem remarcar, igualment, que en el substantiu *iuriste* (*yo demane consell al iuriste* 120) apareix la modificació vocàlica que avui caracteritza la majoria de les varietats occidentals del català, de manera que el sufix *-ista*, invariable pel que fa al gènere segons la norma, presenta l'oposició formal [e]-[a] entre el masculí i el femení. Assenyala Clua (2002: 500) que la vocal [e] del masculí no pot ser explicada per necessitats sil·làbiques, ni forma part de l'arrel, per la qual cosa ha de ser interpretada com una marca alternativa de masculí.

Així mateix, l'adjectiu *fort* < ll. FŌRTIS es manté com a forma d'una sola terminació en un cas: *Fort cosa seria Martin anar a la guerra* (001). Aquesta absència de

flexió, d'acord amb el llatí, no presenta cap excepció documental fins al segle XVII, moment en què comença a introduir-se el femení *forta* (*DECat* IV, 139a). Trobem aquesta circumstància també en l'adverbi *fortment* (*Pere treballador fortment corre* 363), constant a l'edat mitjana fins a la datació del primer testimoni de *fortament* en 1653 (*DECat* IV, 139a).

3.2 ARTICLES

Com és comú en català antic, i pràcticament en qualsevol posició dins el sintagma, s'utilitza l'article masculí *lo*, *los*, encara que actualment resta circumscrit a l'àrea occidental de la llengua. Heus aquí una breu selecció d'exemples: *lo mestre es prope de la sgleya* (010), *lo canalobre es bon velador* (021), *o Pere, recordaràs lo passat* (052), *lo que demanam es cas especial* (069), *yo estudihi dos anys en lo estudi* (077), *lo ladre es portat per la plaça* (092), *lo student ama la doncella blanca la cara* (097), *Maria trencat lo braç avorreix a Iohan* (098), *yo menge lo molto hil peu* (101), *lo amo avar amaga lo pa a la mossa* (166), *lo besador cortesament de la doncella es prudent* (364), *Pere amador en lo studi ve* (365), *lo limo tallat per lo ganyvet plau a mi* (366), *yo so contrastat de Ochoa per los reals* (030), *Deu corregeix iust los homens tacanys* (042), *yo veig a Pera la cara e los braços* (095), *Deu perdona los peccats al peccador o del peccador* (126), *dels scolans se sol declinar los noms* (222), *los ferros son bons* (348).

No obstant això, s'elideix la vocal del singular alguna vegada: *Sancho ama la scientia hil dupte* (094), *yo menge lo molto hil peu* (101), *los homes corren la hu al pont e laltre a la Font* (105), *Pere lo cors, la cama, lo genoll blanch, la cama, hil peu, hil dit, la unglà corre* (107), *lo cors, la cama, hyl dit, la unglà corre* (108), *lo galant lo qual ama la donzella correl cavall* (295), *lo mercader es mes rich quel cavaller x marches per son forç* (300).

Cal fer notar, igualment, que s'empra l'article *la* davant l'indefinit masculí *hu* (cf. Colón & Colón 2003: 48-49): *la hu dels students ve* (096), *los homes corren la hu al pont e laltre a la Font* (105). Aquest tret, que es produeix per dissimilació vocàlica, és molt freqüent en textos medievals i moderns (cf. Moll 1952: 210; Badia 1984: 318), i roman viu en català nord-occidental i en valencià, encara que no és desconegut en altres àmbits dialectals de la llengua (Veny 1993: 132).

3.3 DEMOSTRATIUS I POSSESIUS

En relació amb els demostratius, convé subratllar la presència del masculí plural *aquestos* (*aquestos homens son çaragonçans de hon son aquestes dones* 297), amb una terminació *-os* que s'ha estès de forma analògica des dels plurals en què apareix per l'assimilació de la *-e* posttònica de la síl·laba final al timbre d'una vocal labial tònica precedent, com en el cas de *monge* > *monjo* (Moran 1997: 324 i 327).⁹ En l'actualitat apareix com a solució col·loquial, principalment en àrees de l'àmbit nord-occidental i en alguerès (Colomina 2002: 551).

D'altra banda, només s'empra el demostratiu neutre *açò*, com és general en tota la documentació medieval del català des dels seus orígens: *aço es dubtable de veritat*, *aço es delectable de hoyr* (275), *amar per amar*, *aço es amar*, *castigar per castigar*, *aço es castigar* (287). Avui es manté viu per tot el domini lingüístic, malgrat ser la forma preferida a l'àrea occidental (*DECat* III, 719b-720a).

Predomina en els exemples de les *Regulae* l'ús de les formes àtones del possessiu, com ocorre en tots els textos antics en català (Martí Mestre 1994: 150):¹⁰ *Pere aplega la scientia de la boca del mestre a sa intelligentia* (029), *yo avoreixch mos peccats* (050), *la blasfemia ser anada a avorir dels vells sera bon exemple a sos fills* (055), *Pere, seras avorrit de ta muller* (059), *Sancho es accusat de la peccatio de son mestre* (081), *yo crech a mon companyo* (122), *yo crech a son pare* (124), *yo fie de tu ma muller* (151), *yo so ferit de mon pare* (161), *lo mestre malvat amaga lo secret del llibre a sos deixebles* (167), *mon moso Iohanot iamay sap lo proverbi* (170), *Iohan casa sa filla ab Pere* (172), *Iohan casa son fill ab Maria* (173), *yo peree a mon pare* (177), *lo peccador confessa sos peccats al frare* (196), *lo pare era seguit de sos fills* (200), *yo so seguit de mos enemichs* (201), *o fadri, sies senyorejat de ton pare* (203), *de Pere se alegra sa mare* (212), *lo mal fill entresteix son pare* (213), *del mal fill sentresteix son pare* (213), *yo so nat de ma mare* (217), *de mon mestre se pertany castigar als studians tacanyis* (233), *a mi conve morir per mon bon amich* (242), *yo fare lo pa dur menyar a mon moço* (270), *la doncella per amar a son sposat ve* (286),

9. Caldrà tenir present, així mateix, la proposta de Joan Coromines (*DECat* III, 717a; cf. Martí Mestre 1994: 144), qui assenyalava que som davant un resultat pròpiament català, que respon a la tendència de substituir l'antic plural *-sts* per *-stos*, per tal de facilitar la pronúncia d'*aquests*, sobretot en contextos que podien resultar confusos.

10. Actualment, l'ús del possessiu àton és habitual davant noms de parentiu (Badia 1994: 308).

lo mercader es mes rich quel cavaller x marchs per son forç (300), Pau es molt mes rich de or dels homens, x marchs per son fforç (307), lo rey molt mes servit de sos vasallos que dels estrangers ve (360), lo comte de Prades es seguible a son enemich lo comte de Pallas (374), Pere refrenador de sa lengua ve (395), lo galant volenterosament fereix al bou davant sa enamorada (401).

Pel que fa a les formes tòniques del possessiu, ressalta la presència de les solucions etimològiques *sua, sues* < ll. *SUA* (en lloc de les analògiques *seua, seues*), atestades fins a la darrerria del segle XVII (Martí Mestre 1994: 150): *yo ame a Maria per la sua bondat (076), Pere veu les sues mans (103).*

3.4 PRONOMS PERSONALS I INDEFINITS

Dins les *Regulae* de Masparrautha s'utilitzen les formes plenes dels pronoms personals, de la mateixa manera que en el català clàssic i actualment en el subdialecte nord-occidental i en part del valencià (Colomina 2002: 572): *yo me alegre (045, 210), tu te alegres (046), ell se alegra (047), lo peccador se leva dels peccats (147), yo me alegre, tu te alegres, aquell se alegra (153), yo me alegre (210), de Pere se alegra sa mare (212), Pere me enuja (238), quatre oros me alegren (350).* S'enregistra, però, reducció vocàlica en dos exemples: *yom remembre de tu (187), yom recorde la liço (188).*

Entre els indefinits, sobresurt l'arcaic *amduys* (*e lo mestre e lo dexeble amduys disputen* 309), procedent del ll. vg. *AMBO DUI* per alteració del nominatiu clàssic *DUO* i amb addició de *-s* com a marca de plural (*DECat* 1, 273b).

3.5 VERBS

3.5.1 Si ens ocupem de les desinències verbals, esmentarem l'ús sistemàtic de *-e* en la primera persona del singular del present d'indicatiu, apareguda inicialment com a vocal de suport, que ens situa en la solució que el català peninsular introduí a partir del segle XV i que ara caracteritza específicament el valencià (Pérez Saldanya 1998: 132-133; cf. també Colón & Colón 2003: 53): *yo contraste a meo companyo (023), yo cride a Iohan (038), yo me alegre (045), yo accuse a tu del peccat (063), yo done lo salari*

al mestre (064), *yo demane misericordia a Deu* (068), *yo despulle a tu lo sayo* (073), *yo compre lo libre per un florí* (074), *yo ame a Maria per la sua bondat* (076), *yo menge lo molto hil peu* (101), *yo ame a Maria blanca trencat lo braç* (112), *yo fretureje de pa* (113), *yo demane consell al iuriste* (120), *yo done consell a tu* (121), *yo menge lo pa* (128), *yo fie a tu cinch sous* (150), *yo fie de tu ma muller* (151), *yo me alegre, tu te alegres, aquell se alegra* (153), *yo me refrede de la rosada* (155), *yo desterre al ladre* (162), *yo peree [pree] a mon pare* (177), *yo done y so donat* (179), *yo honre a Deu* (181), *yom remembre de tu* (187), *yom recorde la liço* (188), *yo caçe la lebre* (192), *yo use de viandes* (197), *yo torne de la batalla per pahor dels enemichs* (206), *yo me alegre* (210), *yo so anat a Roma, he passat per Barcelona hy trobe los ladres en Perpinyan bones ciutats* (320), *yo començe a amar* (332), *yo ab pensa ame a Maria* (334), *yo ab desig ame* (336), *yo semble al pare* (339), *yo semble a Maria* (340), *yo semble al dia* (341), *yo semble al senyor* (342), *yo semble ad aquell* (343), *yo soventment commense, ab pensa, ab desig poch a poch amar Maria* (345). Tot i això, en els exemples *yo am* (043) i *yo ab desig lig* (337), hi tenim dos casos residuals d'absència de desinència, que ens remetent a l'estadi que presentava originàriament el català i al balear actual (Pérez Saldanya 1998: 127).

Hem de fixar-nos, igualment, en les formes incoatives de primera persona del singular dels verbs de la tercera conjugació, en les quals queda reflectida la tendència dels autors valencians del segle xv a utilitzar solucions híbrides del tipus *-eixc-* (Pérez Saldanya 1998: 111): *yo avoreixch mos pecats* (050), *yo serveixch al rey* (117), *yo poch a poch serveixch al rey etern* (338), infix que passa al subjuntiu en el cas de *beneixcam al Senyor* (118). Contràriament al que s'acaba d'explicar, apareix la forma forta medieval *llogir* de primera i tercera persona del singular del present d'indicatiu de *llegir*, en comptes de les incoatives *llegeixo* i *llegeix* generalitzades més tardanament: *Pere amant lig* (292), *yo ab desig lig* (337). Avui és un resultat que es conserva a la Franja d'Aragó (amb la variant *llojo* en alguns punts), País Valencià i en una zona del nord de Mallorca i Menorca (DECat v, 130a; DCVB, s. v. *llegir*)

S'atesta la desinència *-au* (*tu et Anthoni vellau* 313) en la segona persona del plural del present d'indicatiu, general en la llengua antiga i encara viva en balear i en diferents parlars nord-occidentals (veg. Pérez Saldanya 1998: 177-180). Aquesta mateixa terminació és la que posseeix la segona persona del plural de l'imperatiu d'*ésser* (*o homes, siau apellats* 006).

3.5.2 El verb *ésser* ofereix algunes particularitats formals. Són generals a l'edat mitjana les formes d'imperatiu *sies*, *siau*, preses segurament del subjuntiu des dels orígens de la llengua (Pérez Saldanya 1998: 176): *o Pere, sies* (005), *o libre, sies fet de Esteve* (014), *o capa, sies feta del drap del sastre* (015), *o fadri, sies senyorejat de ton pare* (203), *o homes, siau apellats* (006). Actualment perviuen en algunes àrees del dialecte oriental (DCVB, s. v. *ésser*).

Sobre la tercera persona del singular *fon* del passat simple (*Cesar fon poderós en armes* 034), que existí en català medieval al costat de las variants *fò*, *fonc* i *fou* (resultat actual), cal dir que s'originà a partir de *fò*, la qual prengué la consonant *-n* segurament seguint el model de la primera persona del verb *ser*, que en català medieval vacil·lava entre *so*¹¹ i *son* (Pérez Saldanya 1998: 240).

3.5.3 Des d'una perspectiva sintàctica, s'ha de comentar l'aparició en un exemple del verb *fiar* intransitiu amb el valor del pronominal *fiar-se*, de la mateixa manera que en la frase navarroaragonesa: *yo fie de tu ma muller / yo fio de ti mi mujer* (151). Podria tractar-se simplement d'un calc de l'estructura de l'exemple llatí, encara que està documentat en català medieval (DCVB, s. v.).

També és interessant l'ús intransitiu del verb *semblar* seguit d'un complement introduït per la preposició *a* per tal d'assenyalar la semblança entre dues realitats¹² (DCVB, s. v. *semblar*), mentre que en català normatiu s'empra en tal cas el derivat *assemblar-se* (DIEC, s. v.): *yo semble al pare* (339), *yo semble a Maria* (340), *yo semble al dia* (341), *yo semble al senyor* (342), *yo semble ad aquell* (343). D'aquest tret antic, alguna mostra en queda al País Valencià i a les Illes Balears (DECat VII, 763b).

11. Aquesta és la forma que sistemàticament apareix en els exemples de les *Regulae*, tant del català com del navarroaragonès: *yo so devant lo mestre / yo so davant del maestro* (012), *yo so yo* (019), *yo so no res* (020), *yo so contrastat del cruel / yo so contrastado del cruel* (027), *yo so nomenat Pere / yo so clamado Pedro* (040), etc.

12. S'atesta igualment en els exemples navarroaragonesos: *yo semblo al padre* (339), *yo semblo a Maria* (340), *yo semblo al dia* (341), *yo semblo al senyor* (342), *yo semblo ad aquel* (343).

3.6 ADVERBIS

Remarquem l'ús de *iamay* (*mon moso Iohanot iamay sap lo proverbi* 170, *lo mestre desterant los dexebls iamay guanya* 398), compost de *ja* + *mai* < ll. *MAGIS* i emprat en català pels autors clàssics des del segle XIV; a partir del segle XVI sembla confirmar-se'n un retrocés, encara que, almenys en l'àmbit literari, se'n constata la represa des del segle XIX pels poetes de la Renaixença (*DECat* IV, 870b-871a).

Una altra forma adverbial antiga és *tostemps* (*Gabriel Cathala tostemps sab la mentira sens treball de pensa* 171), que resulta de la contracció de *tots temps*, d'ús general des de finals del segle XIII i compartida per l'occità (*DECat* VIII, 665b-666a; *DCVB*, s. v.); ha estat recuperada per la norma actual com a element literari (*DIEC*, s. v.).

Així mateix, cal citar l'adverbi *soventment* (*yo soventment leig la liço* 331, *yo soventment commense, ab pensa, ab desig poch a poch amar Maria* 345), derivat de l'antic *sovent* (cat. comú *sovint*) < ll. *SŪBĪNDE* (*DECat* VIII, 125b-126a), encara present en el català d'Andorra, Pallars, Alt Urgell, Ribagorça, la Llitera i Eivissa (*DCVB*, s. v. *sovint*).

3.7 PREPOSICIONS

És sabut que el català antic construïa el complement directe sense preposició *a* en tots els casos, tant si el sintagma nominal era animat com si era inanimat; òbviament, això no significa que no hi hagués exemples de sintagmes nominals animats en funció de complement directe precedits de la preposició *a*, però no eren tan abundants com ho van ser en èpoques posteriors (Segarra 1987: 157). Tanmateix, en els *proverbia* en català de les *Regulae* comprovem que la preposició *a* encapçala quasi tots els complements directes constituïts per un apel·latiu de persona, un nom propi o un pronom personal fort (cf. Bruguera 1991: 106; Miralles 1984: 365, Martí Mestre 1994: 208-214): *yo cride a Iohan* (038), *Deu crida al peccador fill* (039), *o Pere, avorreix a Johan* (051), *yo accuse a tu del peccat* (063), *yo despulle a tu lo sayo* (073), *yo ame a Maria per la sua bondat* (076), *Maria trencat lo braç avorreix a Iohan* (098), *yo ame a Maria blanca trencat lo braç* (112), *beneixcam al Senyor* (117), *yo crech a mon companyo* (122), *yo crech a son pare* (124), *o saviesa, scaila a Pere en la virtut* (158), *yo desterre al ladre* (162), *yo peree a mon pare* (177), *yo honre a Deu* (181), *lo rey senyoreja al cavaller*

(186), *o pobresa, entristeix al iuheu* (214), *Pere amar a Maria bona cosa es* (252, 258), *yo vull amar a Maria* (259), *yo ab pensa ame a Maria* (334), *lo rey desterrant als ladres* (393), *o Pere, enuja a Iohan* (405), *lo rey haver ennujat als habitants convertits de la ciutat de Çaragoça* (406), *vaig a enujar a Pere* (407). Són pocs els exemples que en prescindeixen, seguint la tendència de la llengua antiga: *Deu corregeix iust los homens tacanyys* (042), *lo student ama la donzella blanca la cara* (097), *Iohan casa sa filla ab Pere* (172), *Iohan casa son fill ab Maria* (173), *Loys sol amar Deu* (225), *lo mestre desterrant los dexebles iamay guanya* (398), *lo rey desterra los ladres* (400), *vaig a enujar Iohan a la plaça* (411). Així mateix, només apareixen precedits de la preposició *a* dos sintagmes nominals inanimats en funció de complement directe: *Sancho ama a la sciencia* (061), *lo galant volenterosament fereix al bou davant sa enamorada* (401).

En un parell d'exemples la preposició *a* assoleix valor final, tant en català com en navarroaragonès: *la capa es a Pere / la capa es a Pedro* (010), *la blasfemia ser anada a avorir dels vells sera bon exemple a sos fills / la blasfemia seyer yda ad aborrescer de los viejos será buen exemplo a sus hijos* (055). Alguns casos s'apleguen ja en el *Llibre dels fets* de Jaume I (Bruguera 1991: 107) i en textos mallorquins del segle XIV (Miralles 1984: 366).

Es testimonia també la preposició *ad*, variant de *a* corrent des dels orígens del català davant els mots que comencen en vocal: *yo semble ad aquell* (343), *les sanchs son males ad augmentar la febra* (349). En relació amb la procedència de la *-d*, Coromines (1997: 308-309) suposa una base llatina **AT* que seria analògica dels casos en què la preposició anava seguida de consonant sorda en la paraula següent. Aquesta variant, documentada en textos antics de tot el domini lingüístic català, modernament ha quedat restringida al valencià (Martí Mestre 1994: 204). També es documenta en aragonès des dels primers textos redactats en aquesta llengua (Alvar 1953: 250), i així es veu en les frases de l'edició navarresa de les *Regulae* (cf. Falque, Líbano & Pascual 2003-2004: 1245): *yo semblo ad aquel* (343), *las sangres son malos ad augmentar la fiebre* (349).

Tal vegada sigui ja una tendència dialectal, com succeeix actualment en valencià, l'ús de la preposició *en* per a indicar la situació local, tenint present, però, que a l'edat mitjana s'empraren indistintament les preposicions *a* i *en* per a l'expressió del moviment o del repòs (veg. Segarra 1987: 164-165; Martí Mestre 1994: 205-206): *yo he studiat en Bolunya hy en Aviyo bones ciutats* (319), *yo so anat a Roma, he passat per Barcelona hy trobe los ladres en Perpinyan bones ciutats* (320), *Ihesu Christi amador dels christians es*

en lo cel (389). Podem dir-ne el mateix assenyalant una situació en el temps: *por legir era lo Terencio del bachiller en lestiú* (280).

Gairebé de manera sistemàtica, la preposició *de* denota l'agent de la veu passiva.¹³ N'ofereim a continuació una selecció d'exemples:¹⁴ *yo so contrastat del cruel* (027), *o Pere, seras defallit de Martí* (028), *yo so contrastat de Ochoa per los reals* (030), *Pere es cridat del mestre* (041), *lo peccador es avorrit del Senyor* (056), *yo so avorrit de Pere* (058), *o Pere, seras avorrit de ta muller* (059), *o frares, sereu presos dels enemichs* (060), *Pere es amat de Maria* (079), *Sancho es accusat de la peccatio de son mestre* (081), *o robo, seras accusat del jutge al ladre* (088), *Pere es amat del mestre* (089), *yo so ensenyat la lògica del mestre* (093), *la terra es lavrada del lavrador* (130), *lo diner es aminuat del pobre* (132), *lo pare es servit del fill* (133), *tu es menjat dels lops* (134), *lo libre es afretureiat del estudiant* (135). En català es documenta ja en la *Crònica* de Jaume I (Bruguera 1991: 108) i actualment és en el subdialecte baleàric on es pot trobar introduint l'agent de qualsevol verb, encara que també n'hi ha exemples en alguns parlars del subdialecte central (Rigau 2002: 2075; Bartra 2002: 2134).

4. TRETOS LEXICOSEMÀNTICS

4.1 Com a mots marcats diatòpicament, perquè es localitzen fonamentalment a l'àrea occidental del català, podem esmentar els següents:

Lavar (070) < ll. LAVARE, usat en català antic i encara avui en el dialecte occidental (DCVB, s. v. *llavar*). Ja en època medieval degué entrar en decadència en tots els subdialectes del català oriental, a causa de la neutralització vocàlica *a/e* en posició àtona, cosa que duia inexorablement a l'equívoc entre *llavar* i *llevar*, i per això el català d'aquesta àrea el substituï per *rentar*, però els dialectes occidentals el van poder

13. Per a l'estudi de l'ús de la preposició *de* en l'expressió del complement agent en català, veg. Bartra (2002: 2132-2134) i Rigau (2002: 2074-2074). Aquesta possibilitat existí també en aragonès, segons queda reflectit en molts textos medievals (veg., per exemple, Tilander 1937: LXX), i també en els exemples navarroaragonesos de les *Regulae*. Així mateix, fou utilitzada pel castellà medieval i clàssic, de manera que apareix freqüentment en textos antics (veg., per exemple, Meilán 1991: 133-134), mentre que actualment és poc habitual i antiquada (Bruyne 1999: 682; Real Academia Española 2009: 2090).

14. Trobem el següent exemple de *per*: *Sancho es apartat per Deu de la ignorantia* (087).

mantenir perquè no es van veure afectats per aquell fenomen fonètic. I encara que perdé terreny a la zona nord-occidental del Principat de Catalunya, s'ha mantingut intacte a les comarques occidentals ubicades més al nord-est, a l'Aragó catalanoparlant i en valencià (*DECat* v, 104a).

Peixcar (127), variant de *pescar* < ll. PĪSCARE per analogia de *peix*, característic del valencià, encara que no es documenta fins a la segona meitat del segle xv (*DECat* vi, 376b); no obstant això, el fet que s'utilitzi ja en aquesta edició valenciana de les *Regulae* pot donar una certa idea de la generalització de la forma en aquest àmbit dialectal.

Iusmetre (022), o *Pere, iusmet te a la doctrina* (031), *Sancho iusmet los moltons blanchs, los caps, los ulls, les dents* (III), solució antiga substituïda posteriorment per *sotmetre* (*DCVB*, s. v. *jusmetre*); sembla estar documentada essencialment en textos d'autors clàssics valencians, com *Spill o Llibre de les dones* de Jaume Roig, redactat a mitjan segle xv (*DECat* iv, 930a). Cf. aragonès *jusmeter* (Falque, Líbano & Pascual 2003-2004: 1248).

Aborreixer (289):¹⁵ en l'exemple valencià de Masparrautha apareix erròniament aquest infinitiu en lloc del participi de present que caldria esperar, almenys si tenim en compte les frases llatina i navarroaragonesa. Atès que en català el verb llatí ABHORRĒRE es transforma en *avorrir* (054, 055) és versemblant pensar que el resultat documentat en les *Regulae*, inexistent en els principals diccionaris del català (*DIEC*, *DCVB*, *DECat*), és una adaptació de l'antic castellanoaragonès *aborrescer*,¹⁶ derivat de la mateixa base llatina mitjançant l'addició de la terminació verbal incoativa -SCĒRE (Alonso 1986: s. v.). Tanmateix, encara que no està enregistrat en els diccionaris esmentats, hi ha testimonis escrits posteriors que en demostren l'ús. Així, en l'edició de finals del segle xvii o principis del segle xviii de la traducció al català de les *Eleganze* d'Aldo Manuzio (de 1556), realitzada per Joan Baptista Bonet, s'hi atesta l'ús d'*aborreixer* (Solà 1989a: 155; 1989b: 11); segons Solà (1989a: 161; 1989b: 8), es tracta d'un calc servil i descurat de la versió castellana anterior de Lorenzo Palmireno de 1573, per la qual cosa no hi ha dubte que és una adaptació del verb castellà.

15. Com a participi d'*aborreixer* tenim *aborreit* (289), *Pere aborreit de Iohan ve* (290), el qual, òbviament, no correspon a l'infinitiu esperat (cf. *parescut*). Més aviat sembla ser una solució híbrida, en la qual s'ha mantingut la vocal temàtica -e-, afegint-hi, però, la terminació participial característica d'un verb de la tercera conjugació, segurament per analogia amb *avorrit* (056, 057, 058, 059).

16. La creació d'aquest infinitiu s'hauria produït per analogia amb casos com *appareixer- apareixer* (221).

També n'és un exemple el *Catecisme pastoral de platicas doctrinals y espirituals de Josep Plens, rector de la Iglesia Parrochial de Santa Maria de Tarrega, bisbat de Solsona*, publicat a Barcelona en 1699, ja que a la pàgina 26 de la seva edició ampliada de 1735¹⁷ s'escriu el que segueix:

En lo dia de perdó dels Enemichs, tot a de ser pietat, y clemencia, tot ha de ser misericordia, y amor; porque los agravis son com lo fregar dels ulls, que com més se fregan, quedan de pijor calitat. *Aborreixer* à un subjecte, porque te avansa en riquesas, en sanch, y en prendas, mira al sol, à qui fan sombra las montanyas, y las criaturas, y no obstant las ilumina. *Aborreixer* à una persona, porque se oposa a ton dictamen, y à tos designes; mira al sol, que se li oposan las bromas, i las ilustra.

Un segle després, en algunes obres lexicogràfiques d'ordre menor s'introdueix aquest infinitiu com a variant d'*avorrir*, com és el cas del *Diccionario Valenciano-Castellano* de Josep Escrig, publicat a València en 1851,¹⁸ on s'inclou com a forma pròpiament valenciana. També en el *Diccionario manual, o vocabulario completo, de las lenguas catalana-castellana*, de Santiago Ángel Saura, editat a Barcelona en 1851,¹⁹ i en el volum primer del *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana. Nova edició, enciclopèdia il·lustrada*, publicat a Barcelona en 1900,²⁰ però sense cap marca diatòpica en aquests dos casos. Fins i tot en el volum primer del *Diccionario de Construcción y Régimen de la Lengua Castellana* de Rufino José Cuervo, editat a Bogotà en 1886, s'inclou *aborreixer* (s. v. *aborrecer*) com a forma catalana i valenciana. Encara avui, en alguns recopilatoris lèxics es presenta aquest verb com a solució característica del valencià davant el català general *avorrir*, tot i que està més que justificat qualificar-lo de castellanisme (Pradilla 2005: 150, n. 9). Fora de l'àmbit catalanoparlant, perviu al parlar de la vall de Bielsa (*EBA* 1, 77).

17. Hem consultat la versió digitalitzada de l'edició original, que es troba en l'enllaç següent: <<http://goo.gl/2Z5JBo>> [Consulta: 23-05-2012].

18. Hem consultat la versió digitalitzada de l'edició original, que es troba en l'enllaç següent: <<http://goo.gl/tvqL52>> [Consulta: 23-05-2012].

19. Hem consultat la versió digitalitzada de la segona edició de 1852, que es troba en l'enllaç següent: <<http://goo.gl/Rw6zTz>> [Consulta: 23-05-2012].

20. Pot consultar-se l'original digitalitzat en el següent enllaç: <<http://archive.org/details/diccionariidelalloibarc>> (Universitat de Toronto) [Consulta: 04-06-2012].

4.2 En els exemples valencians de les *Regulae* són més nombrosos els termes que no estan marcats diatòpicament, en general mots d'ús comú en català antic, però avui pràcticament desapareguts:

Pahor (*yo torne de la batalla per pahor dels enemichs* 206) < ll. PAVŌRE, documentat des dels orígens del català, fins que durant el segle XV començà a imposar-se la forma reduïda *por*; assenyala Coromines que aquesta solució arcaica sobreviu només a Calaceit (Terol), sobretot com a referència a l'ésser imaginari amb el qual s'espanta els nens (*DECat* VI, 697b; Blanc 1994: 155).

Afreturejar (131), *lo orat afretureja de virtut* (131), *lo libre es afretureiat del estudiant* (135), *o libre, seras afretureiat del studiant* (139): variant de *freturejar*²¹ (113), *yo fretureje de pa* (114), del qual, fins ara, en teníem notícia per primera vegada l'any 1550 en una traducció al català de les faules d'Isop (*DCVB*, s. v.). Es tracta d'un derivat de *freturar* (o *afreturar*) amb el sufix *-ejar*, mitjançant el qual s'expressa el matís freqüentatiu de la base verbal (*DECat* IV, 200b).

Appellar 'anomenar' (036) < ll. APPELLARE, *apellat* (037), inclòs en el *DIEC* (s. v.) amb la marca d'antiquat.

Entrevenir (022), variant semipopular d'*intervenir*, present en el català literari i culte fins a la primera meitat del segle XVII (*DECat* IX, 116b).

Medecinar 'medicar' (190, 191), *lo metge ha medecinat al malalt, bona cosa es* (199), usat juntament amb la variant *medicinar* (*lo metge medicina les plagues al malalt* 195), derivats respectivament de *medecina* i *medicina* < ll. MEDĪCĪNA, els quals s'empraren ja a l'edat mitjana amb el sentit de 'medicament' (*DECat* V, 644a; cf. *DIEC*, s. v.).

Menaçar (190), utilitzat des dels orígens de la llengua almenys fins a mitjan segle XVI, quan comença a imposar-se la solució protètica *amençar*, usada ja des del segle XIV (*DECat* V, 568a-b).

Scomoure (067), *de Sancho se escomou la lico al cubicular* (085), derivat de *commoure* amb el significat de 'desvetllar alguna cosa' (*DECat* V, 825b; *DCVB*, s. v. *commoure*). Cf. *escomover* (067) en l'exemple navarroaragonès, també enregistrat en textos castellans de finals del segle XV com a traducció dels verbs llatins *arcesso* i *scitito* (*CORDE*).

21. Quant a l'abundor d'infiniutius acabats en *-ejar* en algunes *gramaticae proverbiandi* del segle XV, veg. Colón & Soberanas (1985: 25).

Sofferir (216), variant no sincopada de l'actual *sofrir* < ll. SŪFĒRRE, deguda en part a l'analogia amb les formes amb *e* tònica del mateix verb, però fonamentalment per influència del llatí (*DECat* VI, 781a).

4.3 Des d'una perspectiva semàntica, interessa comentar el verb *anar* (140), *lo camí es anat de Pere* (143), *o camí, sies anat de Pere* (144), que apareix amb el sentit ple de 'caminar', de la mateixa manera que en textos medievals molt antics i altres posteriors, però sempre en un llenguatge molt conservador (*DECat* I, 294b); per tant, no ha d'estranyar que en la traducció de l'exemple llatí al català s'hagi mantingut el valor semàntic originari del verb.

4.4 D'altra banda, hi ha mots creats per simple adaptació de la forma llatina al català, però no documentats fora de les *Regulae*:

Garrulació 'conversa' (*yo stich per a oyr la lico y no la garrulació* 272) i *garrulació* en navarroaragonès (*yo sto a oyr la licion y no la garrulacion* 272), presos del llatí *garrulationem* (*existo ad audiendum lectionem et non garrulationem* 272). Sí que es recull en els diccionaris, en canvi, el verb antic *garrular*, variant llatinitzada de *garlar* 'parlar de coses fútils, pel gust de parlar' < ll. GARRULARE (veg. *DECat* IV, 372b i ss.).

Tantvaler (116) i *tantovaler* en navarroaragonès (116), segurament per la traducció literal dels llatins *equivaleo* (116) i *equipolleo* (116).

Aleviar (072), que segons Coromines (*DECat* I, 174a), i referint-se a la informació aportada pel *DCVB* (s. v.), es tracta d'una lectura errònia per *aleuajar* 'alleujar, alleugerir'.²² Tal podria ser el cas aquí, perquè la susdita solució verbal no es testimonia en català. Així i tot, si la lectura que s'ha fet del text original fos correcta, caldria interpretar-la com a llatinisme o, en tot cas, castellanisme (cf. *DRAE*, s. v.).

22. Del ll. ADLEVIARE, derivat vulgar de LEVIS, documentat des de finals del segle XIII; després de l'edat mitjana començà a desusar-se, sense que pogués substituir-lo el castellà *aliviar*, el qual no arrelà popularment. Fou restituit a principis del segle XX en la llengua literària (*DECat* v, 182a).

5. CONCLUSIONS

5.1 L'anàlisi lingüística dels *proverbia* escrits en català continguts en l'edició valenciana de les *Regulae* de Masparrautha posa de manifest la uniformitat lingüística que caracteritza tots els textos medievals, fins i tot a les acaballes del segle xv, encara que, en tractar-se d'una traducció dels exemples llatins al català, és fàcil percebre en molts casos la influència de la llengua llatina, sobretot en la col·locació dels components de la frase per tal de mantenir exactament l'estructura de l'original, però també en la translació literal d'alguns mots, com seria el cas de *garrulació* o *tantvaler*.

A més, els trets lingüístics comentats en el nostre estudi demostren, de la mateixa manera que en els manuscrits d'aquesta època, el pes important de la tradició escrita en llengua catalana, de manera que es mantenen encara en aquest període elements que ens remeten als orígens de l'idioma. Aquest seria el cas del substantiu *domna*, l'indefinit *amduys*, l'adverbi *iamay*, la manca de desinència verbal en la primera persona del singular del present d'indicatiu (*am*, *lig*) o la utilització del verb *anar* amb el sentit de 'caminar'.

5.2 Com no podia ser d'una altra manera, en els exemples valencians de les *Regulae* abunden les solucions que, en tot el període medieval o fins i tot en l'època moderna, gaudeixen d'un ús prou generalitzat, ja que es testimonien en textos de diversa procedència geolectal, i no estan marcats diatòpicament en aquella època. Algunes d'aquestes solucions han desaparegut gairebé del tot: el substantiu *cors*, les formes sincopades *sgleya*, *preycar* i *prehicador*, la invariabilitat genèrica de l'adjectiu *fort* (palesada també en l'adverbi *fortment*), els possessius etimològics *sua* i *sues*, el passat simple *fon*, l'ús intransitiu de *fiar* amb el sentit de 'fiar-se', o mots com *pahor*, *entrevenir*, *medecinar*, *menaçar*, *escomoure*, *soffèrir*, *afreturejar*.

D'altres es conserven avui dialectalment o col·loquial, però no com a específiques de l'àrea occidental: el canvi *i > e* en *detengut*, *resible*, *enrequir* i *entrestir*, el canvi *e > i* en *ligida* i *ligidor*, la dissimilació de líquides en *pendre* i *apendre*, el demostratiu masculí plural *aquestos*, l'ús massiu del possessiu àton, la desinència verbal *-au*, l'imperatiu *sies*, l'intransitiu *semblar* amb valor d'*assemblar-se*, l'aparició de la preposició *a* davant els sintagmes nominals animats en funció de complement directe i de la preposició *de* davant qualsevol complement agent.

Hi ha trets que resten en l'actualitat circumscrits a l'àrea dialectal del català occidental: el vocalisme tònic de *iaure*, el canvi vocàlic *a > e* en *devant* i *devallar*, els plurals *hòmens* i *àsens*, l'article *lo* i *los*, l'aparició de l'article *la* davant l'indefinit *hu*, el demostratiu neutre *açò*, la utilització quasi exclusiva de les formes plenes dels pronoms febles, el present d'indicatiu fort *llig*, l'adverbi *soventment*, el mot *lavar*. I n'hi ha altres que són més específics de l'àmbit valencià: el canvi vocàlic en *malayr*, l'ús de la preposició *en* indicant la situació local o temporal, la preposició *ad* o el mot *peixcar*.

5.3 D'altra banda, hi ha alguns fets lingüístics que ja a la darrereria de l'edat mitjana tenien una connotació diatòpica, perquè es concentren en textos de procedència occidental: el vocalisme tònic de *nàixer*, el canvi vocàlic *e > a* en *arrancar*, *canelobre* o *maravella*, la modificació de la vocal final de *febra* per influència del gènere femení, el substantiu *mentira*, el masculí *iuriste*, la desinència *-e* de primera persona del singular del present d'indicatiu, els incoatius en *-eixc-*, el mot *iusmetre*. Cal afegir-hi el castellanisme *aborreixer*, així com els resultats particulars *forç* i *merenar*.

5.4 Finalment, aprofitant l'oportunitat que ens ofereix l'apèndix que Falque ha confeccionat en la seva edició de l'incunable de Pamplona, volem subratllar els paral·lelismes lingüístics que s'observen entre el català i l'aragonès a partir de la traducció dels exemples llatins, referents a trets que agermanen aquestes dues llengües i les distancien del castellà (veg. Falque, Líbano & Pascual 2003-2004: 1243-1248; Falque 2011: 39-46).

Així, des d'una perspectiva morfològica, podem assenyalar la preposició *ad*, els adverbis *devant/davant*, *cortesament* (364) —creat a partir de la forma femenina de l'adjectiu— i *volenterosament* (401), la doble negació amb *res* (*yo so no res* 020), o la prefixació en el verb *devallar/debaixar* (140). En relació amb el lèxic, les coincidències són més abundoses: substantius com *taules/taulas* (013), *fuster/fustero* (013), *iutge* (088), *genoll/ginollo* (106, 107), *cama* (106, 107), *cambrer/cambrero* (157, 224, 321), *pensa/piensa* (171), *metge/mege* (195, 199), *ganivet* (366); i verbs com *aplegar/aplegar* (022, 029, 032), *entrevenir* (022), *iusmetre/iusmeter* (022, 031), *pujar/puiar* (140), *dejunar* (145) *enblanquir* (154), *mullar* (154), *aguaytar* (190), *acollir* (191), *penedir* (237, 243), *semblar* (339-343).

Recordem ací les paraules de Frago (1980: 407-408), qui afirma que «el aspecto de contigüidad territorial y de interferencias de adstrato entre catalán y aragonés tiene la suficiente entidad como para no ser soslayado». Hi ha nombrosos mots

genuïnament catalans que també ho són de la propera àrea lingüística aragonesa, sense que això vulgui significar que el lèxic autòcton aragonès, coincidint amb el català, hi estigui subordinat (Sesma & Líbano 1982: 30), i així es palesa en els *proverbia* de les *Regulae* de Masparrautha.

JAVIER GIRALT LATORRE
Universitat de Saragossa

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALONSO, Martín (1986) *Diccionario medieval español*, I, Salamanca, Universidad Pontificia de Salamanca.
- ALVAR, Manuel (1953) *El dialecto aragonés*, Madrid, Gredos.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1984 [1a ed. 1981]) *Gramàtica històrica catalana*, València, Tres i Quatre.
- (1994) *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- BARTRA, Anna (2002) «La passiva i les construccions que s'hi relacionen», dins J. Solà (dir.) *et al.*, *Gramàtica del català contemporani. Vol. 2. Sintaxi (I-16)*, Barcelona, Empúries, pp. 2111-2179.
- BLANC, Miquel (1994) *Garba. Mil paraules de Calaceit*, Barcelona, Columna Edicions.
- BRUGUERA, Jordi (1991) *Llibre dels fets del rei en Jaume. Vol. 1. Estudi filològic i lingüístic i vocabulari integral*, Barcelona, Barcino.
- BRUYNE, Jacques de (1999) «Las preposiciones», dins I. Bosque & V. Demonte (dirs.), *Gramática descriptiva de la lengua española. 1. Sintaxis básica de las clases de palabras*, Madrid, Espasa Calpe/Real Academia Española, pp. 657-703.
- CALVO, Vicente (1992) «Una gramática latina medieval con notas en romance castellano», *Cuadernos de Filología Clásica. Estudios Latinos*, 2, pp. 249-261.
- CLUA, Esteve (2002) «Gènere i nombre en els noms i en els adjectius», dins J. Solà (dir.) *et al.*, *Gramàtica del català contemporani. Vol. 1. Introducció. Fonètica i fonologia. Morfologia*, Barcelona, Empúries, pp. 485-534.

- COLOMINA, Jordi (2002) «Paradigmes flectius de les altres classes nominals», dins J. Solà (dir.) *et al.*, *Gramàtica del català contemporani. Vol. I. Introducció. Fonètica i fonologia. Morfologia*, Barcelona, Empúries, pp. 535-582.
- COLÓN, Andrés & Germán COLÓN (2003) *La enseñanza del latín en la Baja Edad Media*, Madrid, Gredos.
- COLÓN, Germà & Amadeu-J. SOBERANAS (1986) *Panorama de la lexicografía catalana. De les glosses medievals a Pompeu Fabra*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- CORDE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Corpus diacrónico del español*, Banco de datos (CORDE). [<http://www.rae.es>], consulta: 22-05-2012.]
- COROMINES, Joan (1997 [1a ed. 1971]) *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor.
- DCECH = COROMINAS, Juan & José A. PASCUAL (1980-1991) *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos, 6 vol.
- DCVB = ALCOVER, Antoni M. & Francesc de B. MOLL (1930-1962) *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca, Moll. [<http://dcvb.iecat.net/default.asp/>], consulta: 25-05-2012.]
- DECat = Joan COROMINES, Joan (1980-2001) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 10 vol.
- DIEC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la llengua catalana*. [<http://dlc.iec.cat/>], consulta: 30-05-2012.]
- DRAE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Diccionario de la lengua española*. [<http://buscon.rae.es/drae/>], consulta: 23-05-2012.]
- EBA: NAGORE, Francho, dir. (1999) *Endize de bocables de l'aragonés, següents os repertorios lexicos de lugars y redoladas de l'Alto Aragón*, 1, Osca, Instituto de Estudios Altoaragoneses.
- FALQUE, Emma (2006) «La gramàtica de Masparrautha y la tradición gramatical anterior», *Habis*, 37, pp. 463-473.
- (2011) *Esteban de Masparrautha: Regulae*, Saragossa, Institución Fernando el Católico.
- FALQUE, Emma, Ángeles LÍBANO & José Antonio PASCUAL (2003-2004) «La enseñanza del latín y el dialecto navarro-aragonés», *Archivo de Filología Aragonesa. In memoriam Manuel Alvar (1923-2001)*, 59-60, II, pp. 1237-1252.
- FRAGO, Juan Antonio (1980) «Sobre el léxico aragonés. Datos para el estudio de su frontera con el catalán noroccidental a mediados del siglo xv», *Actes del Cinquè*

- Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 405-440.
- MARTÍ MESTRE, Joaquim (1994) *El «Libre de Antiquitats» de la Seu de València*, II, València/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MEILÁN, Antonio J. (1991) *La oración simple en la prosa castellana del siglo XV*, Oviedo, Departamento de Filología Española.
- MIRALLES, Joan (1984) *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV*, vol. I, Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics/Moll.
- MOLL, Francesc de B. (1952) *Gramàtica històrica catalana*, Madrid, Gredos.
- MORAN, Josep (1980) «Origen del plural dels noms acabats amb -s en singular», dins J. Massot (ed.), *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny. Vol. I*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 311-327.
- PÉREZ SALDANYA, Manuel (1998) *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*, València, Universitat de València.
- PRADILLA, Miquel Àngel (2005) «La deriva estandarditzadora valenciana. Del secessionisme rupturista a l'aïllacionisme particularista», *Zeitschrift für Katalanistik*, 18, pp. 141-170.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2009) *Nueva gramática de la lengua española. Sintaxis II*, Madrid, Espasa.
- RECASENS, Daniel (1991) *Fonètica descriptiva del català*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- RIDRUEJO, Emilio (1977) «Notas romances en gramáticas latino-españolas del siglo XV», *Revista de Filología Española*, LIX, pp. 47-80.
- RIGAU, Gemma (2002) «Els complements adjunts», dins J. Solà (dir.) *et al.*, *Gramàtica del català contemporani. Vol. 2. Sintaxi (I-16)*, Barcelona, Empúries, pp. 2045-2110.
- SEGARRA, Mila (1987 [1a ed. 1985]) *Història de la normativa catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- SESMA, José Ángel & Ángeles LÍBANO (1982) *Léxico del comercio medieval en Aragón (siglo XV)*, Saragossa, Institución Fernando el Católico.
- SOLÀ, Joan (1989a) «L'adaptació catalana (:1645?) de les *Eleganze* d'Aldo Manuzio, el Jove», dins *La Corona de Aragón y las lenguas románicas. Miscelánea de Homenaje para Germán Colón*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, pp. 151-161.

- (1989b) «El català a les gramàtiques i els diccionaris llatins dels segles XVII-XVIII», dins *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 7-28.
- TILANDER, Gunnar (1937) *Los fueros de Aragón según el manuscrito 458 de la Biblioteca Nacional de Madrid*, Lund, LHMA.
- VENY, Joan (1991 [1a ed. 1982]) *Els parlars catalans*, Palma de Mallorca, Moll.
- (1993) *Dialectologia filològica*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes/Publicacions de l'Abadia de Montserrat.